

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

Розглянуто та проаналізовано різноманітні визначення поняття "фінансова система" за даними як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Запропоновано власне визначення цього поняття та подано схему структурних елементів фінансової системи України.

Doctorate Yu.V. Parfenyuk – Commercial Academy of Lviv

The Notion of the Financial System of Ukraine and its Structure

It is considered and analyzed various definitions of the notion "Financial System", data both the home and foreign scientists. It is suggested own definition of its notion and it is offered the scheme of the structural elements of the financial system of Ukraine.

За останні роки в Україні з'явилося безліч праць науковців-фінансистів, присвячених "фінансовій системі", завдяки чому коло наших знань про неї істотно розширено. Але й дотепер між авторами різних наукових праць, навчальної літератури немає одностайності щодо змісту фінансової системи, її структури в Україні. Ці розбіжності в розумінні суті даної категорії пояснюються методологічним підходом науковців до з'ясування змісту цього питання.

Зокрема, В.М. Опарін розглядає фінансову систему як таку, що має внутрішньо-змістову якість і організаційну будову. "За внутрішньою структурою фінансова система – сукупність відносно відособлених взаємопов'язаних сфер і ланок, що відображають специфічні форми і методи фінансових відносин. За організаційною будовою фінансова система – сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками" [7].

Якщо перше визначення фінансової системи не викликає принципових заперечень, то з другим погодитися не можна, оскільки в даному випадку має місце підміна фінансової системи як економічної категорії, фінансовим механізмом, який формується для управління фінансовими потоками в різних галузях і сферах суспільної діяльності.

Близьким за змістом до цих визначень фінансової системи є її розуміння авторами підручника "Фінанси (теоретичні основи)", які пишуть, що "фінансова система визначається, з одного боку, як сукупність певних сфер фінансових відносин, з іншого – різних інститутів, що забезпечують фінансування, взаємодію сфер і процес управління ними" [9].

"У загальному вигляді, – пишуть вони, – фінансова система країни, відповідно до основних суб'єктів фінансових відносин держави, підприємств і населення – це сукупність трьох сфер фінансових відносин – державних фінансів, фінансів підприємств і домогосподарств" [9]. У цьому визначенні, окрім змістовної характеристики в загальному вигляді, автори подають структуру фінансової системи, до якої необґрунтовано відносять грошові ресурси домогосподарств.

Такої ж думки щодо фінансової системи дотримується Л. Безгубенко. "Фінансова система, – пише він, – це сукупність відокремлених, але взаємо-

¹ Наук. керівник: проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – Львівська КА

пов'язаних між собою ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої та невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП та національного доходу з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (що здійснюється у фондовій та безфондовій формах при перевазі першої) для задоволення суспільних інтересів і потреб" [2]. Це визначення вигідно відрізняється від попереднього тим, що автор не обмежується абстрактними, загальними положеннями про фінансові відносини, а конкретизує їх, показує, де, за яких обставин вони відбуваються та з якою метою вони відомі.

На відміну від найбільш поширеного визначення фінансової системи, як сукупності фінансових відносин, відомі дещо інші думки з цього приводу. Зокрема, автори "Сучасного економічного словника" розглядають фінансову систему як "...сукупність законів, правил, норм, що регулюють фінансову діяльність і фінансові відносини держави (грошова система, система фінансових установ)" [8]. У цьому випадку автори "Словника" в основу визначення фінансової системи беруть не базові економічні відносини, якими є фінансові відносини, а надбудовні нормативно-правові, що є некоректно.

В окремих визначеннях фінансової системи має місце її ототожнення з фінансовим механізмом, за допомогою якого здійснюється розподіл і перерозподіл ВВП. Ілюстрацією цього положення може служити визначення фінансової системи, яке подає В. Шовкун. Він вважає, що фінансова система являє собою "...сукупність інституцій конституційного впливу держави на розподіл сукупного суспільного продукту і перерозподіл валового внутрішнього продукту" [10]. По суті, в такому ж ракурсі розглядається фінансова система М.І. Крупкою. У своїй змістовній монографії "Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України" він свідчить, що "фінансову систему можна розглядати як інфраструктуру різних фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції і одночасно є суб'єктами і об'єктами управління фінансами" [4]. Таке визначення фінансової системи веде до її ототожнення з фінансовою інфраструктурою (кредитно-банківськими установами, страховими компаніями, податковою системою та ін.), яка обслуговує об'єктивно наявні грошово-економічні відносини, що виникають між різними господарюючими суб'єктами, ними і державою, населенням; формуванням, розподілом і використанням різних фінансових фондів відповідно з організаційно-правовим їх оформленням, які власне являють собою ні що інше, як фінансову систему.

Не можна погодитися з визначенням В.П. Кудряшова, який розглядає фінансову систему як "сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму" [5]. Фінансові операції – це лише дія відповідного органу, господарського суб'єкта (банку, страхової організації, бухгалтерії підприємства) тоді, коли система являє собою складну структуру з окремих елементів, об'єктів, між якими відомо відповідна взаємозалежність і зв'язок.

Немає однастайності щодо визначення суті фінансової системи, її структури і в авторів наукових зарубіжних видань. Для їхніх робіт характер-

ним є уникання визначення фінансової системи як економічної категорії. Вони її зводять до структурного складу. Так, автори відомого підручника "Економікс. Принципи, проблеми і політика" К. Макконнелл і С. Брю характеризують фінансову систему як таку, що включає федеральну резервну систему, до якої належить 12 національних федеральних банків, які є одночасно і центральними банками (інші країни, як правило, обмежуються одним таким банком). До цієї системи включено також комерційні та ощадні установи [6].

На відміну від цих вчених, по-іншому розкриває структуру фінансової системи автор підручника "Гроші, банківництво і фінансові ринки" Ф. Мишкін. На його думку, головними складовими фінансової системи є кредитори (заощадники) і позичальники (витратники), фінансові посередники і фінансові ринки. Кредиторами і позичальниками можуть бути домогосподарства, підприємства, уряд, іноземці. Фінансові посередники – банки і небанківські фінансові установи [11].

Неординарним є міркування щодо змісту фінансової системи командної економіки М. Лонга і С. Сагарі. До її складу вони відносять центральний банк, який виконує функції центрального банку і одночасно забезпечує фінансування суб'єктів господарювання; ощадний банк, що приймає вклади від населення, а потім розміщує їх у вигляді позик між своєю клієнтурою за низькими відсотковими ставками; банк зовнішньої торгівлі, який займається зовнішньоекономічними операціями, виконує деякі зовнішньоторгові страхові операції [1]. Як видно, ці вчені до складу фінансової системи не включають загальнодержавні фінанси, головною ланкою яких є бюджет, а також фінанси підприємств, які концентрують основну масу грошових ресурсів країни.

Якщо критично проаналізувати наведені вище точки зору на фінансову систему та її структуру, то найбільш характерною для них є характеристика фінансової системи як простого кількісного об'єднання окремих елементів, частин без врахування системно-структурного підходу, ігнорування змісту категорії "система". Адже система – це "комплекс елементів, їх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цілісності" [3].

Доречно провести відповідну аналогію з будь-яким механізмом, машиною, які складаються з окремих деталей та елементів. Кожна з цих деталей сама по собі, якою б важливою вона не була, не виконує тих функцій, які призначені для машини, для всього комплексу механізму. Свою роль окремі елементи комплексу виконують лише за умови, що вони будуть зібрані, припасовані відповідним чином одне до одного, в результаті чого буде створено механізм і вони будуть приведені у дію. Так приблизно діє і фінансова система. Вона виконує свої функції тоді, коли між кожним з її елементів буде налагоджена взаємодія, взаємопогодженість. Бюджет держави наповнюватиметься грошовими ресурсами за умови належного функціонування податкової системи, яка, своєю чергою, залежить від стану фінансів підприємств, на здоров'я яких впливає рівень виробництва, ефективність задіяних у ньому виробничих фондів, фінансових ресурсів.

Якщо врахувати ці зауваження, позитивні сторони названих вище визначень фінансової системи, то їй можна, на нашу думку, дати таке змістовне

визначення: це комплекс окремих елементів, які входять до фінансів (бюджети, централізовані цільові, страхові фонди, державний кредит, недержавні страхові фонди), фінанси підприємств та ін., взаємодія між якими приводить до появи нових функцій фінансових відносин, цілісність яких забезпечується єдиними організаційно-правовими нормами на всій території держави.

Фінансова система, її структура залежить від соціально-економічного ладу, державного устрою в країнах. Кожна з країн має свою фінансову систему. У колишньому СРСР вона складалася з фінансів державних, колгоспно-кооперативних підприємств і організацій, з централізованих цільових фінансових фондів. Загальнодержавні централізовані фінансові фонди включали: державний бюджет, державне соціальне страхування, державне майнове й особисте страхування. Складовим елементом цієї системи був також державний кредит. Ця відносно проста структура фінансової системи відповідала соціально-економічному укладу, наявному в СРСР.

Утворення на теренах СРСР самостійної української держави викликало потребу формування власної фінансової системи, яка б відповідала новим соціально-економічним умовам, сприяла б динамічному розвитку економіки та підвищенню добробуту населення. Протягом 90-х рр. минулого століття в Україні така система вибудовувалася, а на початку ХХІ ст. була, в основному, сформована. За своєю суттю, структурою вона відрізняється від попередньої як за джерелами формування фінансових фондів, так і за напрямками їх використання. На відміну від фінансової системи колишнього СРСР, яка ґрунтувалася переважно на фінансових ресурсах суспільного сектора виробництва (доходах державних, колгоспно-кооперативних підприємств), в Україні фінансовою базою державних доходів є приватний сектор економіки, доходи громадян України.

На жаль, серед економістів немає єдиної думки щодо складових елементів (структури) фінансової системи, хоча всі погоджуються, що до неї включається: державний бюджет країни, бюджет Автономної Республіки Крим, місцеві бюджети, позабюджетні державні централізовані фонди цільового призначення, державний кредит, страхові фонди, фінанси підприємств усіх форм власності [5]. Згідно цього наведено структуру фінансової системи (рис. 1).

Водночас у працях окремих економістів, навчальній літературі до фінансової системи залучають фінанси населення (домогосподарств) і фінансовий ринок без належного обґрунтування. Проте, на нашу думку, грошові кошти населення (громадян, домогосподарств) не можуть включатися в структуру фінансової системи, оскільки вони не мають організаційно-правового оформлення – важливої риси фінансів загалом. Грошові ресурси населення формуються не як фонди, а як грошові доходи, ресурси і використовуються в сфері товарного обігу як платіжний засіб. Те ж саме можна сказати про фінансовий ринок, на якому відбувається купівля, продаж цінних паперів. У цьому процесі, як і на товарному ринку, змінюється лише форма вартості, здійснюється товарообмінний процес.

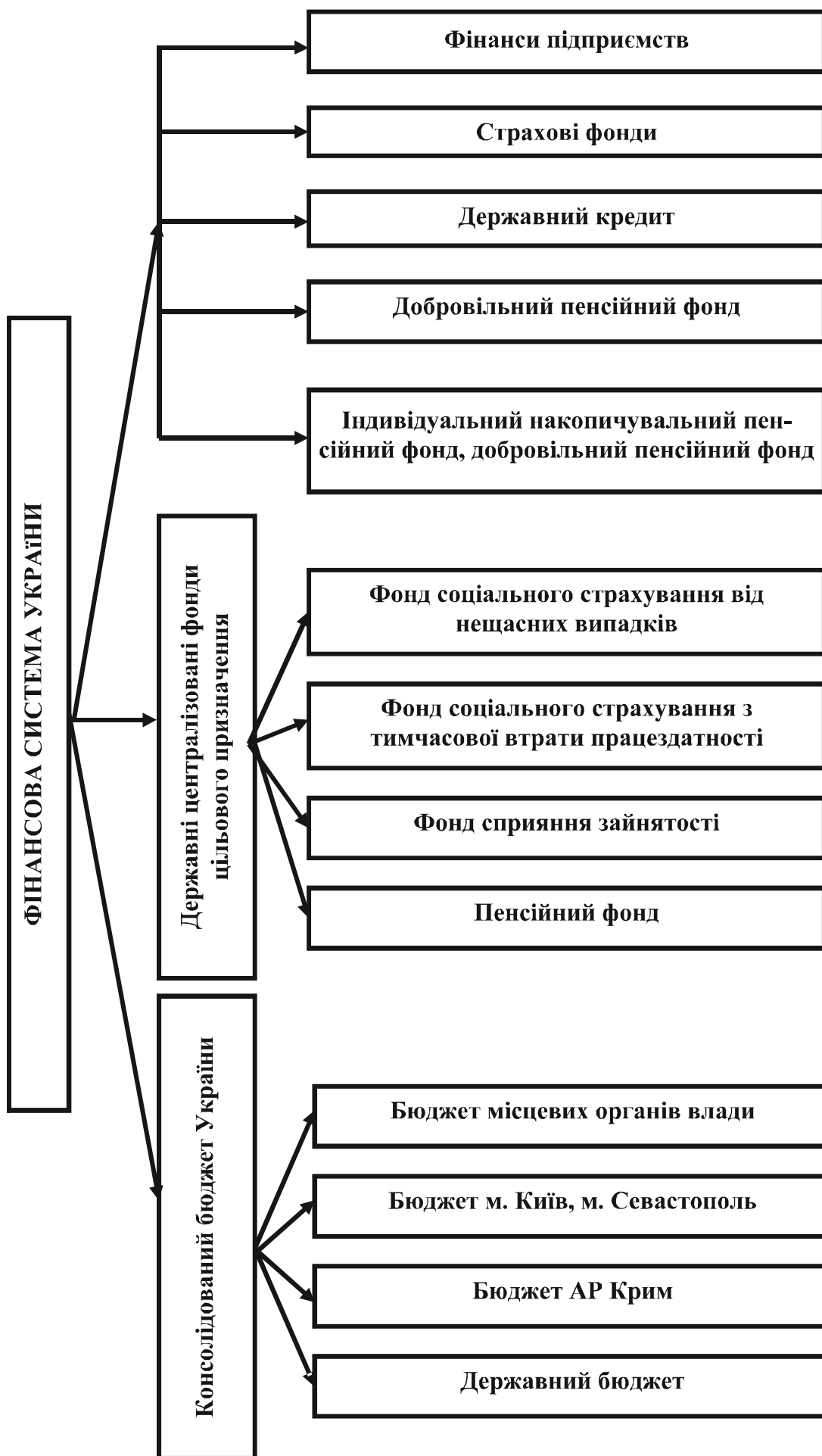

Рис. 1. Структура фінансової системи України

Внаслідок цього, за нашими переконаннями, фінансовий ринок не варто включати до фінансової системи. Такий ринок є одним із складових елементів фінансового механізму, який використовується для регулювання грошових потоків у ринковій економіці як у межах економіки країни, так і на світовому ринку.

Провідними ланками в структурі фінансової системи України є бюджет держави (він є основним інструментом розподілу і перерозподілу створеного в країні ВВП, найбільш ефективним способом впливу на виробництво та соціальні процеси в країні) і фінанси підприємств усіх форм власності (оскільки на підприємствах концентрується основна маса фінансових ресурсів країни і від їх стану залежить економічне здоров'я країни, добробут населення, рівень заробітної плати, прибутку, величина надходжень грошових ресурсів у централізовані фінансові фонди держави). Проте не менш важливими є й інші структурні елементи фінансової системи України.

Література

1. **Банковское** дело и финансирование инвестиций/ Под ред. Н. Брук. – Вашингтон, ВБРР, 1995. Ч. 1. – С. 117.
2. **Безгубенко Л.** Фінансова система України в умовах перехідного етапу/ Фінанси України. – 1998, № 9. – С. 15.
3. **Економічна** енциклопедія/ Під ред. С.В. Мочерного. – К., 2002, т. III. – С. 361.
4. **Крупка М.І.** Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів, 2001. – С. 52.
5. **Кудряшов В.П.** Фінанси. Навчальний посібник. – Херсон, 2002. – С. 15.
6. **Макконнелл К., Брю С.** Экономикс. Принципы, проблемы, политика. В 2-х томах, т. II. – М.: Республика, 1992. – С. 275.
7. **Опарін В.М.** Фінанси. Економічна енциклопедія, т. 3. – С. 797.
8. **Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.** Современный экономический словарь. – М.: УИНФРА-М, 1997. – С. 360.
9. **Фінанси** (теоретичні основи)/ За ред. М.В. Грінчиної, В.Б. Захожая. – К., 2002. – С. 16.
10. **Шовкун В.** Напрями реформування фінансової системи України/ Фінанси України. – 1995, № 1. – С. 42.
11. **Mishkin F.** Economics of the Money, Banking and Financial Markets. Third Edition. 1992. P. 39-50, 157-161.

УДК 336.74

Магістр Ю.І. Подоляк¹ – Інститут економіки та фінансів

КЛАСИЧНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗРАХУНКУ ЗАМОВЛЕННЯ (ECONOMIC ORDERING QUANTITY – EOQ MODEL)

Для оптимізації розміру поточних запасів товарно-матеріальних цінностей використовується ряд моделей, серед яких найбільше розповсюдження отримала "Модель економічно обґрунтованого розміру замовлення" (Economic ordering quantity – EOQ model). Вона може бути використана для оптимізації розміру як виробничих запасів, так і запасів готової продукції.

¹ Наук. керівник: доц. О.Ю. Масленніков, канд. екон. наук – Львівська КА